

ПРОФЕСІЙНА ТАЄМНИЦЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

ШАЙ Роман Ярославович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2788-6035>

УДК: 343.1

DOI 10.32782/EP.2023.4.9

У статті розкриваються основні аспекти поняття професійної таємниці, його зміст та обсяг, джерела й суб'єкти. Розглядаються проблеми формування поняття «професійна таємниця» як правової категорії.

Ключові слова: інформація, професійна таємниця, ознаки професійної таємниці, види професійної таємниці.

Постановка проблеми

Одним із завдань нормотворчої діяльності і правозастосовчої практики, що пов'язано з утвердженням нових демократичних начал і створенням справжньої правової держави в Україні, є реальне забезпечення і захист прав і свобод людини і громадянина відповідно до принципу рівності всіх перед законом і судом.

Розвиток в Україні інформаційного суспільства зумовлює підвищення вимог до дотримання інформаційних прав і свобод людини і громадянина. Особливо важливим сьогодні стає забезпечення проголошених Конституцією та законами України прав і свобод людини в інформаційній сфері під час здійснення слідчих, оперативно-розшукових заходів.

На сьогодні значна увага приділена питанням вирішення проблеми інформаційної безпеки: зокрема, шляхом законодавчого встановлення переліку видів інформації, яка повинна належати до інформації з обмеженим доступом, та механізмів реалізації обмеження доступу до такої інформації. У системі визначених законодавством Украї-

ни видів інформації з обмеженим доступом професійній таємниці приділено, на жаль, недостатньо уваги в науці. «На жаль» – тому, що від питання забезпечення охорони професійної таємниці напряму залежить захист особистих немайнових прав фізичних осіб, що в рамках інтеграції України до Євросоюзу набуває надзвичайно важливого практичного значення.

Аналіз останніх досліджень

Питання правового режиму інформації з обмеженим доступом взагалі і професійної таємниці зокрема досліджували у своїх працях І.В. Арістова, К.І. Бесяков, О.О. Гаврилюк, О.В. Герасименко, С.М. Логінова, І.В. Шатковська та інші автори.

Виклад основних положень

Кримінальне провадження є саме тією сферою правозастосовної державної діяльності, у якій обмеження прав людини є об'єктивно необхідним явищем для успішного вирішення завдань такого провадження, охорони прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також для швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний. Порушення прав громадян не може бути виправдане мотивами державної необхідності. [1, с. 4]. Одним із елементів

цього механізму є категорія «професійна таємниця».

Втім, наявність професійної таємниці притаманна й іншим сферам правовідносин. Так, вважається, що класифікація професійних таємниць у юридичному їх розумінні включає до тридцяти двох її різновидів. Підстави віднесення тієї чи іншої інформації до професійної таємниці є досить різноманітними. Наприклад, пропонують їх умовно розділити на три групи: таємниця приватного життя, комерційна таємниця та державні секрети [2, с. 34; 3]. Серед першої групи (таємниця приватного життя) автори виокремлюють банківську, лікарську, нотаріальну, страхову, адвокатську та деякі інші види таємниць. Зокрема, прикладами комерційної таємниці є безпосередньо комерційна, журналістська чи редакційна, а прикладами державних секретів є державна чи службова таємниця. А.І. Алексенцев пропонує розподіл інформації за видами таємниці [3, с. 65]. А.А. Фатьянов класифікує інформацію, що підлягає захисту, за трьома ознаками: за належністю; за ступенем конфіденційності; за змістом [4, с. 27]. Досить змістовний варіант класифікації професійної таємниці пропонує В.Н. Лопатін. На його думку, професійна таємниця може бути поділена на сім видів: лікарську таємницю; таємницю зв'язку; нотаріальну таємницю; адвокатську таємницю; таємницю усиновлення; таємницю страхування; таємницю сповіді [5, с. 36; 7].

Як бачимо, в юридичній науці до цих пір немає єдності в розумінні професійної таємниці. Так, у більшості наукових джерел під професійною таємницею розуміється інформація, яка має обмежений доступ і охороняється силою держави, і при цьому виникає внаслідок здійснення професійної (специфічної) діяльності певними категоріями зайнятих осіб. Реалізація професійної діяльності вимагає збереження інформації щодо неї в якості професійної таємниці.

Логінова С.М. пише, що професійна таємниця є поєднанням особистої та службової таємниці, що, власне, і породжує інститут професійної таємниці, та додає, що до професійної таємниці відносять медичну таємницю, таємницю судового захисту, до-

судового слідства (дівання), усиновлення, нотаріальних дій, запису актів громадянського стану, адвокатську таємницю та таємницю нарадчої кімнати [6, с. 25]. На наш погляд, дослідниця звужує поняття професійної таємниці лише обмеженою кількістю професій, оскільки з часом зі збільшенням кількості осіб, які щоденно використовують конфіденційну інформацію в «еру інформаційних технологій», як свідчить практика, буде зростати кількість професій, до правового статусу яких належатиме забезпечення збереження таємниці.

Важливою для розуміння суті професійної таємниці є її мета, тобто те, для чого вона взагалі отримує відповідний правовий режим та охорону. На нашу думку, такий вид інформації призначений для забезпечення конфіденційності інформації, утвореної чи отриманої особами певних професій при виконанні своїх професійних обов'язків, охорони її від незаконного розголошення, використання, зміни чи знищення, захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Щодо функціонального характеру охорони професійної таємниці, то він перш за все передбачає врегулювання порядку отримання і використання такого виду інформації, а також формування правових гарантій збереження отриманих відомостей від розголошення. Водночас, у законодавстві відсутнє закріплення універсального визначення поняття «професійна таємниця», яке могло б застосовуватися у всіх без винятку галузях права.

На наше переконання, професійною таємницею можуть бути визнані лише ті відомості, що отримані при виконанні особою трудових чи інших професійних обов'язків за умови, що в момент отримання відомостей особа виконувала певну трудову діяльність за спеціальністю (фахом). Разом з тим, правовий режим професійної таємниці не може виникнути у випадках одержання і використання інформації з обмеженим доступом особою, яка не має на те відповідних повноважень, або уповноваженою особою, але коли особа не виконує свої посадові обов'язки. Тому, професійною таємницею можуть бути визнані лише ті відомості, що отримані безпосередньо у зв'язку зі здій-

сненням відповідної професійної діяльності. Професійні таємниці передаються (довіряються) людьми у вигляді інформації в переважній більшості випадків за наявності фідуціарних (довірчих) відносин з представникам певних професій з метою реалізації ними своїх прав та законних інтересів. Захист від несанкціонованого розповсюдження таких професійних відомостей є прямим обов'язком суб'єкта у зв'язку з виконанням ним своїх професійних функцій. Варто зауважити, що навіть у випадку припинення зайняття певною професією, особа, якій стала відома така інформація, має обов'язок далі зберігати в таємниці відповідну інформацію.

Тугарова О.К. досить влучно, на наш погляд, звертає увагу на таку визначальну ознаку професійної таємниці, як фах особи, яка нею володіє: «Достатньою і необхідною умовою формування професійної таємниці є професія або фах утримувача інформації, тобто рід занять або трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок і є основним джерелом існування» [7, с. 60].

На основі проведеного аналізу можемо констатувати, що професійна таємниця – це матеріали, документи, інші відомості, якими користується особа в процесі та у зв'язку з виконанням своїх професійних обов'язків, які забороняється розголошувати у будь-якій формі. У правовій науці виділені певні критерії, за якими інформація може бути віднесена до професійної таємниці. По-перше, така інформація довірена або стала відомою особі виключно через виконання нею своїх професійних обов'язків. По-друге, особа, якій довірено інформацію, не перебуває на державній або муніципальній службі. По-третє, заборону на поширення довіреної або такої, що стала відомою, інформації, яка може зашкодити правам або законним інтересам довірителя, встановлено законом. По-четверте, інформація не належить до відомостей, що становлять державну або комерційну таємницю [8].

Висновки

Розгляд поняття професійної таємниці свідчить про те, що правове регулювання

цього правового поняття ще не зовсім досконале. Оскільки навіть при правовому врегулюванні ще неповністю захищені інтереси самих суб'єктів правовідносин: їх володільців та осіб, які довірили таку інформацію. Чітко не окреслені правові критерії визначення інформації, яка належить до професійної. А це призводить до розмитості поняття. Очевидно, така ситуація пояснюється догматами радянського права, де регламентації підлягала перш за все державна таємниця. Що ж до інших видів таємниці і зокрема, таємниці професійної, то їй законодавець не приділяв належної уваги. Сучасні виклики ставлять серйозну вимогу – забезпечення належної регламентації та охорони професійної таємниці (нотаріальної, лікарської, адвокатської та інших видів професійної таємниці).

Можемо підсумувати, що на сьогодні регулювання поняття «професійна таємниця» ще не зовсім досконале, ще неповністю захищені інтереси самих суб'єктів правовідносин. Чітко не окреслені правові критерії визначення інформації, яка належить до професійної. Тому сучасні виклики ставлять серйозну вимогу – забезпечення належної регламентації та охорони професійної таємниці (нотаріальної, лікарської, адвокатської та інших), а отже, підготовку та прийняття Закону України «Про професійну таємницю».

Література

1. Чабайовський Т.В. Підстави та межі кримінально-процесуального втручання в особисте життя громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. С. 3–16.
2. Талонпойка В., Шабалин В. Право на тайну. Гражданская защита. 1999. № 4. С. 32–36.
3. Алексенцев А.И. О классификации конфиденциальной информации по видам тайны. Безопасность информационных технологий. 1999. № 3. С. 62–69.
4. Фатьянов А.А. Концептуальные основы обеспечения безопасности на современной этапе. Безопасность информационных технологий. 1999. № 10. С. 24–29.

5. Лопатин В.Н. Правовая охрана и защита права на тайну. Юридический мир. 1999. № 7. С. 34–42.

6. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2002. 183 с.

7. Тугарова О.К. Кримінально-правове забезпечення охорони професійної таємниці. Актуальні питання публічного та приватного права. 2017. № 2 (16). С. 58–62.

8. Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право/ Под ред. акад. РАН Б.Н. Топорнина. СПб, 2001. С. 538.

Shai Roman

Ph.D. in Law

Professor of the Department

of Criminal law and procedure,

Psychology and Innovative Education of

the National University

Lviv Polytechnic University, Lviv

**PROFESSIONAL SECRET IN
CRIMINAL PROCEEDINGS**

The article reveals the main aspects of the concept of professional secrecy, its content and scope, sources and subjects. The problems of forming the concept of «professional secrecy» as a legal category are considered.

One of the tasks of law-making activity and law enforcement practice, which is connected with the establishment of new democratic principles and the creation of a true legal state

in Ukraine, is the real provision and protection of the rights and freedoms of man and citizen in accordance with the principle of equality of all before the law and the court.

The development of the information society in Ukraine leads to an increase in the requirements for compliance with the informational rights and freedoms of a person and a citizen. It is especially important today to ensure the rights and freedoms of people in the information sphere, proclaimed by the Constitution and laws of Ukraine, during the implementation of investigative, operational and investigative measures.

To date, considerable attention has been paid to the issue of solving the problem of information security: in particular, by legislative establishment of the list of types of information that should belong to information with limited access, and the mechanisms for implementing restrictions on access to such information. In the system of types of information with limited access defined by the legislation of Ukraine, professional secrecy is unfortunately not given enough attention in science. «Unfortunately» – because the protection of personal non-property rights of natural persons directly depends on the issue of ensuring the protection of professional secrecy, which in the framework of Ukraine's integration into the European Union acquires extremely important practical significance.

Keywords: information, professional secrecy, signs of professional secrecy, types of professional secrecy.